

**FÓKUSZBAN EURÓPA SÉRÜLÉKENY
KISEBBSÉGEI**

Nevelésszociológiával foglalkozók köreiben nem újdonság, hogy a társadalmi státus, az iskolázottság és az egészségszociológiai mutatók milyen szövevényes szálakkal kapcsolódnak össze, folyamatosan erősítve, sokszorozva egymás hatásait. Az ERASMUS keretei között létrehozott PhoenixTN (Európai Egészség- és Szociális Jóléti Politika Tematikus Hálózata) a santiagoi székhelyű Compostela Egyetemen együttműködésben 2004-ben a Pécsi Tudományegyetemen rendezte meg a Sérülékeny Csoportok Egészségi Státuszának Monitorozása Európában: Múlt és Jelen című kétnapos nemzetközi szemináriumát. Az e rendezvény előadásából készült, változtatott angol nyelvű tanulmányokat tartalmazó mű a közelmúltban vált kötet formájában is elérhetővé. A mintegy 330 oldal terjedelmű gyűjtemény szerkesztői Laurinda Abreu, a PhoenixTN koordinátora, az Évora Egyetem professzora, és Sándor János, a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kara Népegészségtani és Epidemológiai Tanszékének tanszékvezető főiskolai tanára. Az olvasó a tizenhat írást forgatva megismerkedhet Kelet-Közép-Európa releváns egészségügyi egyenlőtlenségi kihívásaival, és bepillantást nyerhet a régió egyetemeinek vonatkozó, problémafeltáró és megoldási javaslatokat felvázoló tudományos munkásságába.

A tárgyalt sérülékeny csoportok egyike Közép- és Kelet-Európa a '80-as évek végétől, '90-es évek elejétől politikai- és gazdasági krízisekkel terhelt országainak ifjúsága. Amint azt Kurkó-Fábián Andrea (*Juvenile Delinquency: As One of the Major Issues in Postcommunist Romania*) és Albert-Lőrincz Enikő (*Aspects of Transylvanian Adolescents' Emotional Life*) tanulmányai is mutatják, a fiatalok biológiai, pszichológiai és szociális fejlődésük során érzékelik azokat a strukturális kihívásokat, melyekkel hazájuk szembesül. Állandósuló emocionális instabilitásuk, negatív én-percepciójuk hiányos és bizonytalan jövőképpükkel párosulva különböző konfliktusokban, kisebb bűncselekmények elkövetésében mutatkozik meg, hiszen a fogyasztói társadalom által normaként megfogalmazott és diktált „vedd és add itt és most” filozófiájának kielégítésére nem rendelkeznek megfelelő készségekkel, képességekkel, eszközökkel. Ezzel összefüggésben, hiányos társadalmi-gazdasági feltételek mellett az alacsony iskolázottság vagy annak teljes hiánya

tovább rontja az érintettek veszélyeztetettségi kockázatát.

Hasonló társadalmi háttérrel magyarázható a térségben élő hajléktalanok problematikája. Bár e jelenség a fiatalkori bűnözés egyenes következménye is lehet, Jolana Rambusková, Pavel Dlouhý és Michael Anděl (*Dietary Consumption Assessment and Evaluation of Nutritional Status of Gypsy Pregnant Women and Their Newborn Babies*) Prágában végzett kutatása is alátámasztja, hogy e posztkommunista társadalmak képtelenek hatékony segítséget nyújtani a fogyatékos, függő, bevándorló és más veszélyeztetett csoportok védelme érdekében.

A kötet írásainak jelentős hányada foglalkozik a roma/cigány népességet érintő kutatási témák valamelyikével. A projektkoordinátor Laurinda Abreu tanulmánya, melynek záró oldalain olvasható, szemináriumot összegző gondolatai nagymértékben segítették a recenzens munkáját (*Beggars, Vagrants and Roma: Repression and Persecution in the Portuguese Society [14th–18th Centuries]*), történelmi távlatokba helyezi a kérdést hazájára vonatkoztatva.

Bényi Mária (*Gypsy Colonies in the East-North Part of Hungary, 2003*), Lampek Kinga és Töröcsik Mária (*The Health Status and Relationship with Health Care of the Adult Roma Population in Hungary*), és Forray R. Katalin (*The Situation of the Roma/Gypsy Community in Central and Eastern Europe*) azonos következtetésekre jutnak a roma/cigány népesség jellegzetességeit illetően, s azon mutatók azonosításában – lakókörülmények, egészségi státusz, iskolázottság, foglalkoztatottság –, melyek mentén e csoportok társadalmilag sérülékenynek nevezhetőek. Pál Viktor, Aracsi László és Fülöp Annamária (*Medical Geography: Regional Differences, Regional Justice*) kutatása is alátámasztja az egyik legszignifikánsabb marker, a gazdaságföldrajzi tekintetben többnyire visszamaradt lakóhely szerepét, mely a vizsgáltak körében a mélyszegénységgel karöltve mutatható ki.

Amint Adina Rebeleanu (*Romanian Health Care System – The Impact on Roma Population*) is megállapítja, a szegényes lakókörülmények újabb és újabb egészségi kockázati tényezőkhöz vezetnek. E téren a társadalmi és kulturális beágyazódottság is magyarázza a tuberkulózis vagy a vírusos hepatitisz nagymértékű elterjedtségét. Egy szlovák kutatócsoport, Elena Szabová, Emil Ginter, Dagmar Zeljenkova, Marica Kudláčková, Eva Nesčaková és Varga Iván (*Overview of the*

Biological and Health Profile of the Romanies in Western Slovakia) kutatási eredményei pedig azt mutatják, hogy részben kulturális eltérésekre, többek közt az étkezési szokásokban rejlő különbségekre vezethetőek vissza bizonyos kardiovaszkuláris betegségek felülreprezentáltsága, valamint a diabétesz gyakoribb kialakulása a roma/cigány népesség körében. Súlyos problémát jelent náluk a törvényes személyazonosság hiánya. E tényezőhöz adva a cigányság alacsony iskolázottsági mutatóit és a produktív társadalmi életből való kizártságukat, beláthatóvá válnak integrációjuk fő akadályai.

Gombár Gabriella, Gyurok János és Horváth Zsolt (*Cohabitation of Nationalities and Mixed Marriages in Versend*) írásából példát láthatunk egy alulról jövő integrációs törekvés megvalósulására – s mint ismeretes, a társadalmi inklúzió megvalósulása szempontjából az ilyenek sok esetben jóval sikeresebbek, mint a felülről erőltetett, intézményesített beavatkozások. Az általuk vizsgált községben a roma/cigány népesség szakít a tradicionális endogám házassági gyakorlattal, s a egyes (németek, horvátok, magyarok és romák közötti) házasságokból születő gyermekek identitásváltozása pozitív eredményeket mutat – az érintettek társadalmi mobilitását segíti. E fiatalok megőrzik eredeti kultúráik értékes elemeit, ugyanakkor felmenőik származásától függetlenül magyar identitást is vallják magukat.

Egy sikeres, felülről szervezett intézkedéséről számol Bebeleanu fentebb már hivatkozott tanulmánya. Az írás a román Család- és Egészségügyi Minisztérium által létrehozott *egészségügyi közvetítő* munkások tevékenységét mutatja be. Olyan állami alkalmazottak ők, akik felé a helyi roma/cigány csoportok bizalommal vannak, ily módon lehetővé téve számos, köreikben létező fertőző betegség feltérképezését s az azokra irányuló prevenciót, fejlesztést. Iskolapéldája e modell annak, hogy társadalmi attitűdjeink változásához valós információáramlás szükséges. A romániai modell nem csupán az érintettek egészségügyi státuszának felmérését teszi lehetővé, de csatornát nyit e kisebbségi csoportok jellegzetességeinek alaposabb megismerésére, énképük és elvárásaik, integrációjuk akadályainak feltérképezésére is. Bár értelemszerűen egy társadalomban mindig a legszegényebb rétegek vannak leginkább kitéve a szociális és gazdasági hátrányoknak, Hani Atrash (*Health Disparities in the United States – A 2004 Update*) tengerentúli példája is igazolja, hogy jelentős ki-

hívásokkal áll szemben, aki a hátrányos egészségügyi mutatók okának keresésekor a szegénységi és az etnikai faktor elkülönítésére törekszik.

Napjaink roma/cigány kisebbségei által reprezentált szociális problémák rokoníthatóak a stigma mint társadalmi konstrukció térben és időben eltérő megjelenéseivel. Bernardo Barahona Corrêa és Miguel Xavier (*Understanding and Fighting Stigma: Contributions from Mental Health Sciences*) a mentális betegek, Antonia Otrowska (*Social Marginalisation and Attitudes Towards Disabled Persons in Holland*) a fizikailag sérültek, Sylvelyn Hähner-Rombach (*The Construction of the „Antisocial TB-patient” in the Interwar Years In Germany and the Consequences for the Patients*) pedig a Harmadik Birodalom alatt – az akkor „antiszociális betegség”-ként számon tartott – tuberkulózisban szenvedők példáján igazolja e tételt.

A történelmi leckét, miszerint minden egyes jelentős politikai változás szétszakítja a fennálló gazdasági rendszert, és ezáltal drámai konzekvenciákat hagy a népesség életkörülményeire vonatkozóan az átmenet éveiben, Elzabeta Kaczyńska tanulmánya (*Health, Medicine, Hygiene and Social Stratification Poland Under Russian Occupation, 1815–1916*) is alátámasztja. Bár e társadalmi kockázat minden az aktuális változást átélőt érint, a legnagyobb veszélynek mindig a legsérülékenyebb társadalmi szereplők, az ifjúság, a hajléktalanok, a fogyatékosok, a kisebbségek, a stabil munkahellyel nem rendelkezők, a marginalizált csoportok vannak kitéve. A 21. századra az eszmei és polgári mozgalmak, az egyházak, a civil szervezetek és politikai pártok az emberi jogok tekintetében azonban jelentős eredményeket értek el: hangjuk intézményesített, hallható, és mindezüdig példátlan földrajzi korlátokat tör át. E tanulmánykötet célja is a figyelemfelkeltés – eszköz, mely gondolkodásra, ismeretszerzésre és -átadásra készítet.

Tartalmas volta mellett a kötetet kellemes kézbe venni, lapozgatni – a tipográfus munkáját dicséreti az egyszerű, praktikus, mégis igényes küllemű olvasmány. A tanulmányok értelmezhetőségét növelik az írásokhoz tartozó színvonalas kivitelezésű ábrák, grafikonok, táblázatok, térképek. E gazdag, sokszínű válogatás nagyobb nyilvánosságra érdemes, elsősorban a felsőoktatásban oktatók és hallgatók körében. Inter- és transzdiszciplináris jellegéből adódóan a kötet kiválóan alkalmazható szöveggyűjteményként társadalomtudományi, egészségügyi, nevelés- és

mányi, mentálhigiénés és romológia tárgyú kurzusok szinessé, naprakésszé, aktuálissá, s földrajzi vonatkozásaiban is relevánssá tétele során; közérthetőségének köszönhetően azonban a mű az e területeken laikus olvasó számára is élvezetes olvasmány.

(*Abreu, Laurinda & Sandor, Janos (eds.): Monitoring Health Status of Vulnerable Groups in Europe: Past and Present. Pécs, 2006, Compostela Group of Universities & Phoenix TN, European Thematic Network on Health and Social Welfare. 332 p. [European Issues].*)

Dezső Renáta Anna

SIKERES PROGRAM A TANULÓI MAGATARTÁS JAVÍTÁSÁRA

A Londoni Egyetem Neveléstudományi Intézetében a kötet szerzői és munkatársaik átfogó módszertant dolgoztak ki annak érdekében, hogy a tanulók magatartását egyes kiválasztott iskolákban javítsák, ezáltal a mulasztott órák számát csökkentsék, valamint a lemorzsolódást mérsékeljék (*Behaviour Improvement Programme – BIP*). Könyvükben ezt a projektjüket és az első három év eredményeit mutatják be. A kísérlet azon a feltevésen alapul, hogy a közösségi szellemen szervezett iskolákban a tanulók jobban viselkednek. A gyermekek viselkedésének javítása tehát attól függ, hogy sikerül-e az egymással kölcsönösen kapcsolódó problémákkal egyszerre a teljes iskola, az osztályok és az egyes tanulók szintjén foglalkozni, valamint hogy az iskolai kultúra tudatosítja-e a tanulóknak jogaikat és felelősségeiket.

A tanulók viselkedésének javítását célzó programban az oktatási tárca 34 helyi oktatási hatóságnak nyújtott támogatást különféle magatartást javító intézkedésekhez, amelyeket hatóságként 2–4 középiskolában és azon általános iskolákban hajtottak végre, ahonnan e középiskolák tanulói érkeznek. A program első, 2002 júliusában indult fázisában több mint 700, a hiányzásokra és bűnözésre vonatkozó adatokat kombináló mutató alapján kiválasztott iskola vett részt. A jelenlegi beszámoló az első fázis két éves időszakát és a második fázis egy éves periódusát

mutatja be, de az értékelt időszak óta további fázisok indultak.

A program általában kívánta a tanulók viselkedését javítani, csökkenteni az igazolatlan hiányzások számát, mérsékelni a kizárások számát, segítőt biztosítani valamennyi olyan gyermek számára, akinél féltő, hogy igazolatlanul hiányozni kezd, kizárja az iskola, esetleg bűnözői magatartásba kezd, továbbá a végleg kizárt tanulókat teljes idejű oktatásban részesíteni. E célok eléréséhez a minisztérium intézkedési lehetőségeket kínálta fel: ezek közül kellett az iskoláknak választaniuk, illetve ezekre alapozva saját elképzeléseiket megvalósítaniuk (pl. az egész iskolára kiterjedő megközelítések kidolgozása a jó magaviselet előmozdítására; támogatás azon tanulók számára, akinél féltő, hogy magatartási problémáik lesznek; a tanulástól idegenkedő tanulók igényeinek megfelelő, innovatív tanítási és tanulási megközelítések bevezetése; intézkedések azon tanulók azonosítására, akik nem járnak rendszeresen iskolába; együttműködés a rendőrség és az iskola személyzete között).

A kutatás során vizsgálni és értékelni kívánták, ahogyan a részt vevő iskolák és a helyi oktatási hatóságok (*local education authority – LEA*) által alkalmazott különféle intézkedések egymásra hatottak, hogy mely egyéni intézkedések és intézkedések kombinációi voltak a legeredményesebbek a program célkitűzéseinek elérésében és általában véve, ahogyan a tanárok a magatartási kérdéseket kezelték, és ahogyan az iskolák éltek a szakértői támogatás igénybevételének lehetőségével a veszélyeztetett tanulók és családjaik támogatása érdekében.

A kutatás vizsgálta továbbá, hogy mely intézkedéseket vagy intézkedések kombinációit találta legsikeresebbnek a tanári kar, miként vélekedtek a szülők és a gyerekek, melyek voltak a magatartást javító intézkedések bevezetésének, illetve kidolgozásának akadályai, hogyan küzdötték le ezen akadályokat a helyi oktatási hatóságok és iskolák, hogyan kezelték együtt az iskolák a BIP-intézkedéseket az egyéb oktatási kezdeményezésekkel, hogyan hatottak a BIP-intézkedések a tanárok munkamennyiségére, és milyen mértékben vették igénybe a támogató személyzet munkáját az iskolákban, milyen nehézségek adódtak a több szerv koordinációjára alapuló munkavégzés miatt, és hogyan lehetett e nehézségeket enyhíteni vagy leküzdeni, hogyan zajlott a programmeledzment a minisztériumnál és a helyi oktatási hatóságoknál.